

10. Темушев В. Представления о территории и границах Верхнеокских княжеств в работах исследователей / В. Темушев // Верхнее Подонье: Природа. Археология. История. – Вып. 2. – Тула, 2007. – С. 257–277.
11. Ковылов С. Новосильское княжество и новосильские князья в XIV-XV вв. / Автореф. дисс. канд. ист. наук / С. Ковылов. – Орел, 1997. – 20 с.
12. Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku / J. Wolff. – Warszawa, 1895. – 719 s.
13. Зотов Р.О черниговских князьях по Любецкому синодику и о Черниговском княжестве в татарское время / Р. Зотов. – СПб., 1892. – 379 с.
14. Зимин А. Формирование боярской аристократии в России во второй половине XV – первой трети XVI в. / А. Зимин. – М., 1988. – 350 с.
15. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. / Л. Войтович. – Львів, 2000. – 649 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/dynasty/dyn.htm>
16. ПСРЛ. Рогожській льтописець. – Т.15 – Вып. 1. – Петроград, 1922. – 216 с.
17. ПСРЛ. Продолжение летописи по Воскресенскому списку. – Т. 8. – СПб., 1859. – 301 с.

Аннотация

Сосредоточено внимание на вопросы терминологии княжеских образований в верховьях Оки и рассмотрены происхождение и генеалогию местных элитарных групп, их участие во внешней политике Литовскоого и Московского государства.

Ключевые слова: верховские земли, верховские княжества, Новосильские князья, происхождения, владения.

Annotation

This article focuses on the problem of terminology princely formations in the Oka-upper, discusses the ancestry and genealogy of the local elite groups and their participation in the foreign policy of Lithuania and Muscovy.

Keywords: Verkhovska earth, Verkhovska principality, Novosylski princes, the ancestry, ownership.

УДК 94:378.011.3-057.175(477) "1943/1956"

**Світлана Буряк
(Київ)**

ІСТОРИЧНА ОСВІТА У ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗАХ УРСР (1943-1956 РР.): ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

В статті проаналізовано роботи радянських та сучасних українських науковців, в яких приділяється увага проблемі історичної освіти у педагогічних вузах УРСР в 1943-1956 рр. Автором подається класифікація історіографії та досліджуються причини незадовільного стану її розробки в літературі.

Ключові слова: історична освіта, педагогічні вузи, історіографія, радянський період, пострадянський період.

На сучасному етапі в історичній науці однією із нагальних потреб є перегляд та вивчення попередньої історіографії, присвяченій проблемам пов'язаних в історію вищої школи України, зокрема історичній освіті в педагогічних вузах УРСР (1943-1956 рр.), адже це дасть змогу порівняти ступінь наукової розробки даної теми в радянський та пострадянський період.

Метою даної статті є аналіз та огляд робіт радянських та вітчизняних вчених, які присвячені проблемі історичної освіти у педагогічних вузах УРСР (1943-1956 рр.).

Увесь комплекс літератури, що відображає питання історичної освіти в педагогічних вузах УРСР, доцільно поділити за проблемно-хронологічним принципом, з умовним виділенням окремих періодів в розвитку історіографії проблеми: радянський (1943 – 1991) та пострадянський (1991 – 2014).

Водночас в історіографії теми в межах радянського періоду можна виокремити такі етапи: 1) 1943- середина 1950 рр.; 2) друга половина 1950-х – до середини 1980 рр.; 3) друга половина 1980-х рр. – до 1991 р.

Перший етап радянського періоду (1943 р. – середина 1950-х рр.) характеризувався насадженням теорії та практики сталінізму в історичній науці, що призвело до її повної ідеологізації та догматизації. Будь-які відхилення від офіційної точки зору розглядалися як ревізіонізм і кваліфікувалися як антирадянська пропаганда. Догматизм і вульгаризація трактування суспільних процесів набули в цей період особливо небезпечного характеру, пов'язаних з глибокою кризою режиму одноособової влади, агонією (передсмертними конвульсіями) сталінізму, що нанесло великої шкоди історичній науці, деформувало історичну свідомість значної частини українського суспільства. Публічна критика науковців, що наслідувались відступати від офіційних оцінок, переслідування і звільнення з роботи, репресії, вилучення праць нагнітали атмосферу страху і непевності, породжували конформізм і пристосування частини істориків, вели до зрощування радянської історіографії з ідеологією тоталітаризму[1, с.319]. На даному історичному етапі ми майже не знаходимо праць, присвячених даній проблемі. Лише частково, а саме питання професорсько-викладацьких кадрів вищої школи досліджував Синецький А.Я. [2]. Проте дана робота була

написана на усталених методологічних засадах радянської історіографії, де наголошувалось на великих темпах зростання науково-педагогічної інтелігенції у післявоєнний період, постійно порівнювалася ця динаміка зі станом справ у царській Росії початку ХХ ст. Кількісні та якісні зміни загалом не піддавались критичному переосмисленню[3, с.178].

Друга половина 1950-х –середина 1980 рр., пов'язані з «хрущовською відлигою», з потеплінням суспільно-політичного клімату в СРСР. Це був початок реабілітації жертв сталінських репресій, критика культу особи Сталіна, спроба аналізу його драматичних наслідків, перегляд окремих ідеологічних догм – все це та інше торкнулося статусу, умов і завдань розвитку історичної науки, відкривало шанс для повернення їй дослідницьких функцій. Інтерес до історії живився завдяки частковій лібералізації партійного контролю за розвитком історичної науки [1, с.340]. В цей час з'являються роботи істориків, для яких характерними були невисока ступінь критичності, певна ідеологізація епохи, стандартність та шаблонність підходів та оцінок. Увага авторів монографії «Вища школа української РСР за 50 років» [4] була зосереджена на розкритті успіхів і труднощів відбудови мережі вузів, а також заходів Комуністичної партії по зміцненню матеріальної бази вищої школи, поліпшенню складу її науково-педагогічних кадрів. В центрі уваги викладу – корінні проблеми комуністичного виховання студентської молоді. Розгортання наукових досліджень у вузах, інтернаціональних зв'язків вищої школи[4, с.7].

Історією радянської вищої школи в цей час займались дослідники Авілов І.Б. [5], Галкін К.Т. [6], Бутягін А.С., Салтанов Ю.А. [7], Чуткерашвілі Є.В. [8], Курносов Ю.О. [9-10], Круглянський М.Р. [11], Ростікус Р.П.[12], Зубань О.К. [13], Грищенко М.М. [14], Шокалюк А. [15], Кобзарєва Т.І. [16]. Проте в жодній праці цих дослідників не було висвітлено питання розвитку історичної освіти в педагогічних закладах УРСР. Їх розвідки були спрямовані загалом на з'ясування загальних проблем розвитку вищої школи.

Курносов Ю.О. [9], Ростікус Р.П. [12] займались проблемою вищої школи в Західних областях України в післявоєнний період. Авілов І.Б. [5], Курносов Ю.О. [10] в своїх дослідженнях торкалися питань підвищення якості підготовки спеціалістів у вузах УРСР. Галкін К.Т. [6], Чуткерашвілі Є.В. [8], Круглянський М.Р. [11] займалися питаннями вищої освіти та підготовки наукових кадрів в СРСР і разом з тим досить побіжно торкалися питань вищої освіти УРСР, лише в контексті освіти Радянського Союзу.

Кабзарєвою Т.І. [16] у 1977 р. була написана кандидатська дисертація, присвячена педагогічній освіті УРСР (1928-1975 рр.), проте дана робота охоплювала досить великий період і проблема вищої освіти в досліджуваний нами період не була висвітлена так як слід. Цікавою для аналізу була праця Бутягіна А.С., Салтанова Ю.А. [7], в якій вони висвітлили основні тенденції розвитку університетської освіти в СРСР.

З'ясування ролі та значення КПРС для розвитку вищої освіти в цей час не оминули дослідники Зубань О.К. [17], Мойсеєнко В.Д. [18], Українцев В. [19].

Усім цим працям зазначеного етапу був притаманний схематизм, суб'єктивізм в оцінці подій, фактів та явищ. Автори не висвітлювали труднощів і помилок у становленні й розвитку системи формування педагогічних кадрів, некритично трактували історію [20, с.5].

В другій половині 1980-х рр. під впливом змін, що відбувались в суспільстві, з'являється дослідження, а саме кандидатська дисертація Головка Н.Л. [21], присвячена проблемі відновлення та розвитку вищої та середньої педагогічної освіти УРСР (1943-1950 рр.). Автор намагався неупереджено розкрити маловивчені аспекти даної проблеми, проте знову ж таки в ній не було висвітлено діяльність історичних факультетів та відділів педагогічних вузів в справі підготовки вчителів історії. На даному етапі станом і перспективами дослідження ролі інтелігенції в радянському суспільстві займався Курносів Ю.О. [22], зокрема ним була написана стаття на дану тему.

Аналізуючи стан розробки даної проблеми в пострадянський період (1991-2014 рр.) варто виокремити два етапи: 1) 1991-2000 рр.; 2) 2001-2014 рр. На першому етапі з'являються окремі праці, статті науковців, що прагнули об'єктивно та правдиво, з використанням архівних джерел, розсекречених документів відтворити проблему розвитку вищої школи. Істотний внесок у наукову розробку питань освіти зробили Булда А.А. [23], Майборода В.К. [20], Рубльов О.С., Черченко Ю.А. [24], Чернецький Ю.О. [25], Сергійчук О.М. [26-27].

Вагомим внеском в історіографію є дослідження Булди А.А. [23], присвячене практичній підготовці вчителів історії в педагогічних навчальних закладах України. В роботі було висвітлено становлення і розвиток пріоритетних напрямків практичної підготовки вчителів історії в діяльності педагогічних навчальних закладів України (кінець другого - початок третього

десятиріччя ХХ століття), розглянуто особливості практичної підготовки вчителів суспільствознавчих дисциплін в педагогічних вузах України в 20-30-х роках, проблеми єдності і протиріччя ідеологічного і практичного формування особистості вчителя історії в 40-50-х роках та формування готовності до практичної роботи в школі студентів історичних факультетів педвузів України в 60-90-х роках. Ним же у 2000 р. була захищена дисертація [28] з педагогічних наук, присвячена теоретичним та методичним проблемам, які спрямовані на вивчення та формування стратегії та тактики практичної підготовки вчителів історії та інших суспільно-політичних дисциплін у педагогічних навчальних закладах України на різних етапах її розвитку. Проте в даних роботах досліджується дуже великий період, і до того ж вони написані в педагогічному аспекті, а не в історичному, що переконливо свідчить про необхідність більш широкого вивчення питання історичної освіти в повоєнний період, що нами досліджується.

Майборода В.К. у своїй монографії «Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.)» [20] досліджував проблеми становлення та розвитку вищої педагогічної освіти, де аргументує пропозиції щодо використання деяких форм і методів роботи вищих педагогічних навчальних закладів, спрямованих на вдосконалення підготовки педагогічних кадрів. Праця Рубльова О.С., Черченко Ю.А. [24] була присвячена долі української інтелігенції в 20-50 рр. ХХ ст.

Вищу школу як соціальний інструмент досліджували і соціологи, зокрема Чернецький Ю.О. [25] в своїй докторській дисертації. В цей період почала свої наукові пошуки в дослідженні питання вищої школи в 1953-1964 рр. Сергійчук О.М. [26-27].

Монографія «Нариси історії української інтелігенції: (перша половина ХХ ст.)» [29], а саме книга 3, написана колективом авторів, була присвячена соціально-побутовим умовам життя та діяльності інтелігенції України, людям розумової праці західних областей та їх участі в зміцненні безпеки країни, серед яких згадується і наукова інтелігенція.

Серед наукових статей, що були видані в зазначений період, варто відзначити таких науковців - Аксьонова Ю. [30], Білик А.Ю. [31], Гаврищук А.П. [32], Герегову С.В. [33], Замлинську О. [34], Марусик Т.В. [35-36], Хабатюк Ю.С. [37], Сергійчук О.М. [26-27]. Вони були присвячені загалом стану вищої освіти в Україні у перші повоєнні роки, розглядалось

студентство в контексті тиску сталінських репресій [36], питання їх матеріально-побутових умов життя, починаючи з 1953 р. [26].

Визначений нами другий етап пострадянського періоду, а саме 2001-2014 рр. є найбільш продуктивним з точки зору появи в історіографії досліджень, що торкались різних аспектів діяльності вищої школи. Посилення інтересу до даної проблеми на сучасному етапі пояснюється визнанням важливості освітянського майбутнього. Доступність до архівних джерел дозволила дослідникам не заангажовано, а об'єктивно висвітлювати та вивчати процеси, які відбувались в розвитку освіти в періоди її складного розвитку.

Значна частина досліджень представлена дисертаціями, зокрема таких дослідників: Васильчук Т.В. [38], Сергійчук О.М. [39], Прохоренко О.А. [40], Хоменко Н.М. [41].

Відновленням та розвитком системи вищої освіти в Україні (1943-1950 рр.) займалась Васильчук Т.В. [38], яка визначила напрямки поновлення навчального процесу у вищих навчальних закладах, дослідила розвиток педагогічної освіти як одного з факторів покращення якості функціонування всієї освітньої системи. Вищу школу в умовах лібералізації суспільного життя 1953-1964 рр. досліджувала Сергійчук О.М. [39], де вона розглянула процес реформування вузів, набір та підготовку студентства, забезпечення вищих навчальних закладів науково-педагогічними кадрами, їх матеріально-технічне та фінансове забезпечення. З'ясовується характер та наслідки політизації та русифікації навчального та виховного процесів в вищих навчальних закладах. Прохоренко О.А. [40] досліджувала повсякденне життя науково-педагогічної інтелігенції України в другій половині 40-х – першій половині 50-х рр. ХХ ст., зокрема було досліджено динаміку кількісно-якісних та соціально-демографічних характеристик науково-педагогічної інтелігенції України, соціально-матеріальні умови життя професорсько-викладацьких кадрів; суспільно-політичні умови науково-педагогічної праці професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, проаналізовано морально-психологічний стан та настрої науково-педагогічних кадрів в умовах політико-адміністративного тиску.

Предметом дослідження Хоменко Н.М. [41] було повсякденне життя студентської молоді України як окремої соціальної групи в умовах радянської системи 1950–1960-х рр. Увага зосереджена на аналізі особливостей фінансово-побутових умов, ставлення до навчання, умов

формування світогляду, життєвих цінностей; настроїв та реагування на політичні і соціально-економічні заходи держави, релігійної поведінки, участі студентства у громадському житті ВНЗ та особливостей використання вільного від навчання часу.

Питання, пов'язані з системою вищої освіти Західної України піднімали у своїх статтях Хабатюк Ю.С. [42], Сушик І.В. [43-44], Шафрай О. [45]

Низка питань, пов'язаних з науково-педагогічною інтелігенцією УРСР розглядалися в статтях Автушенко І. [46], Бистої М. [47], Даниленка В. [48], Романець Л.М. [49], Сірук Н.М. [50], Прохоренко О.А [51-55].

Питання, присвячені студентській молоді, не оминули увагою такі дослідники: Регейло І.Ю. [56-58], Венцева Н.О. [59], Дайнюк Л.В. [60], Генєга Р. [61], Попп Р. [62], Бадер В.В. [63], Хоменко Н.М. [64-70].

Окремою групою в історіографії можна виокремити спільні праці дослідників, присвячені питанням історії вищих навчальних закладів України, зокрема Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (у співавторстві Андрущенко В.П., Дробота І.І., Волинка Г.І., Мозгової Н.Г., Дмитренка П.В., Майбороди В.К.) [71], Кам'янець-Подільського державного університету (Гаврищук А.П., Комарницький О.Б) [72] та інших, в яких подається екскурс в історію цих закладів.

Аналіз стану наукової розробки проблеми свідчить, що українська історіографія ще не має досліджень, якібули присвячені історичній освіті в педагогічних вузах УРСР (1943-1956 рр.). Загалом науковий доробок радянських та сучасних вчених стосувався загальних питань вищої освіти в УРСР. У сучасних умовах набуває особливого значення вивчення даної проблеми в українській історіографії.

Джерела та літератури

1. Калакура Я.С. Українська історіографія: Курс лекцій. – К.: Генеза, 2004, - 496 с..
2. Синецкий А.Я. Профессорско-преподавательские кадры высшей школы / Синецкий А.Я. – М.: Советская наука, 1950. – 185 с.
3. Повеєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.). У 2-х книгах, 3-х частинах. – Кн.1, ч.1–2 / Відп. ред. В.М.Даниленко. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. – 351 с. (Серія «З історії повсякденного життя в Україні», т. II)
4. Вища школа Української РСР за 50 років: У 2 част. (1917 – 1967 рр.) – Ч.2. (1945 – 1967 рр.). – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1968. – 539 с.

5. Авілов І.Б. Підвищення якості підготовки спеціалістів у вузах УРСР. – К.: Вища школа., 1959. – 179 с.
6. Галкин К.Т. Высшее образование и подготовка научных кадров в СССР. – М.: Сов. Наука, 1958. – 176 с.
7. Бутягин А.С., Салтанов Ю.А. Университетское образование в СССР. – М.: Из-во Московского ун-та, 1957. – 296 с.
8. Чуткерашвили Е.В. Развитие высшего образования в СССР. – М.: Высшая школа, 1961. – 240 с.
9. Курносков Ю., Ростикус Р. Розвиток і зміцнення вищої школи в Західних областях України післявоєнний період. – Чернівці, 1957. – 218 с.
10. Курносков Ю., Бондар А. У навчанні та праці. Підготовка кадрів інтелігенції в Українській РСР. – К., 1964. – 343 с.
11. Круглянский М.Р. Высшая школа СССР в годы Великой Отечественной войны – М.: Изд-во «Высшая школа», 1970. – 314 с.
12. Ростикус Р.П. Розвиток і зміцнення вищої школи в західних областях України в післявоєнний період. - Чернівці: Вид-во ЧДУ, 1957. - 218 с.
13. Зубань О.К. Борьба коммунистической партии Украины за развитие народной освіти та підготовку кадрів для народного господарства (1945-1952) /Зубань О.К. – Львів: Видавництво Львівського ун-ту, 1967. – 232 с.
14. Грищенко М.М. Розвиток народної освіти на Україні за роки радянської влади / Грищенко М.М. – К.: Тов-во для поширення політ. та наук. Знань в Українській РСР, 1957. – 132 с.
15. Шокалюк А. На принципах интернационализма: Подготовка кадров национальной интеллигенции в СССР, 1951 – 1958. – Л., 1981. – 128 с.
16. Кобзарева Т.И. Развитие высшего педагогического образования в Украинской ССР (1928-1975 гг.): Дис. канд. пед. наук. – К., 1977.
17. Зубань О.К. Борьба коммунистической партии Украины за развитие народной освіти та підготовку кадрів для народного господарства (1945-1952) /Зубань О.К. – Львів: Видавництво Львівського ун-ту, 1967. – 232 с.
18. Мойсеєнко В.Д. Керівництво КПРС розвитком народної освіти: На матеріалах УРСР 1945-1958 рр. – К.: Вища школа, 1975. – 136 с.
19. Украинцев В. КПСС – организатор революционного преобразования высшей школы. – М., 1963. – 296 с.
20. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.) – К.: Либідь, 1992. – 196 с.
21. Головка Н.Л. Восстановление и развитие высшего и среднего педагогического образования Украинской ССР (1943-1950 гг.) / Н.Л.Головка: Дис. канд. ист. наук. – К., 1987.
22. Курносков Ю.О. Стан і перспективи дослідження ролі інтелігенції в радянському суспільстві // Український історичний журнал. – 1989. - №5. – С.40-49.

23. Булда А.А. Практична підготовка вчителів історії в педагогічних навчальних закладах України (етапи і особливості): монографія / А.А.Булда. – К.: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова, 1999. – 448 с.
24. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції, 20–50-ті роки ХХ ст. – К.: Наук. думка, 1994. – 350 с.
25. Чернецький Ю.О. Вища школа як соціальний інструмент: Автореф. дис. д-ра соц. наук. – Х.: Харк. держ. ун-т., 1994. – 38 с.
26. Сергійчук О.М. Матеріально-побутові умови життя студентів України (1953 - 1965 рр.). // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 1999. - Вип. ІХ. - С. 141 - 144.
27. Сергійчук О.М. Навчально-матеріальна база вузів України (1953 - 1965 рр.). // Вісник Київського університету. – Серія Історія. - Вип. 50. – К., 2000. - С. 27 - 30.
28. Булда А. А. Теоретичні основи практичної підготовки вчителів історії в педагогічних навчальних закладах України (історико - педагогічний аспект) : Автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.02 / А. А. Булда; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2000. - 36 с.
29. Нариси історії української інтелігенції: (перша половина ХХ ст.): У 3-х книгах /Книга III/- Академія наук України. Ін-т історії України. Відділ історії укр. народу. – К., 1994. – 153 с.
30. Аксёнов Ю. Послевоенный сталинизм: удар по интеллигенции // Кентавр. – 1991. - №10-12. – С.80-89.
31. Білик А.Ю. Стан вищої освіти в Україні у перші повоєнні роки// Збірник наукових праць. Вип.3. – К.: КВГІ. – 1998. – 136 с.
32. Гавришук А.П. З історії Кам'янець-Подільського учительського інституту (1939-1944) /А.П.Гавришук // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр.. - Кам'янець-Подільський, 1998. – Т.1. – С.51-56.
33. Герегова С.В., Марусик Т.В. Розвиток вищої освіти в західному регіоні України (друга половина 40-х – перша половина 50-х рр. ХХ ст.) //Український історичний журнал. – 1997. - №3. – С.101-109
34. Замлинська О. Ідеологічні репресії в галузі культури в Україні у 1948-1953 рр. // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Збірник статей. – К.: Поліграф. д-ця Ін-ту історії України НАН України, 1996. – С.144-157.
35. Марусик Т. Репресивне студентство // Буковинський журнал. Громадсько-політичний, літературно-мистецький і науково-освітній часопис. – Чернівці, 1995. – Ч.1-2. – С. 117-124.
36. Марусик Т.В. Студентство Буковини під тиском сталінських репресій (1945-1950-ті роки) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – К., 1999. - №1/2 (10/11). – С. 457-468.
37. Хабатюк Ю.С. Становлення і розвиток освіти Західної України в повоєнний період (1945-1953 рр.) // Український історичний журнал. – 1997. - №3. – С.23-30.
38. Васильчук Тетяна Василівна. Відновлення та розвиток системи вищої освіти в Україні (1943-1950 рр.) : дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Запорізький національний ун-т. — Запоріжжя, 2007. — 272арк. — Бібліогр.: арк. 236-272.

39. Сергійчук Олена Миколаївна. Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя 1953-1964 рр.: Дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ун-т ім. Григорія Сковороди. - Переяслав-Хмельницький, 2002. – 229 арк.
40. Прохоренко Оксана Анатоліївна. Повсякденне життя науково-педагогічної інтелігенції України в другій половині 40-х – першій половині 50-х рр. XX ст.: Дис. канд. іст. наук: 07.00.01 – К., 2008. – 265 с.
41. Хоменко Н.М. Повсякденне життя студентської молоді України (1950-1960-ті рр.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Хоменко Наталія Михайлівна. – К., 2008. – 291 с.
42. Хабатюк Ю.С. Становлення і розвиток освіти Західної України в повоєнний період (1945-1953 рр.) // Український історичний журнал. – 1997. - №3. – С.23-30.
43. Сушик І.В. Діяльність вищих та середніх спеціальних навчальних закладів Волині у повоєнний період / І. В. Сушик // Інтелігенція і влада . - 2011. - Вип. 23. - С. 116-125. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/iiv_2011_23_16.pdf
44. Сушик І.В. Становлення системи освіти на Волині у 40-50-ті роки XX ст. // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 17. – Рівне: РДГУ, 2009. – С.92-96.
45. Шафрай О. Ідеологічний контроль над освітньою галуззю західноукраїнських областей у повоєнний період // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Р., 2010. – Вип.20. – С.
46. Автушенко І. Українська інтелігенція у повоєнні роки (до проблеми історіографії) // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. Випуск 32. – К.: УНІСЕРВ, 2010. – С.69-73.
47. Бистра М. Науково-педагогічна інтелігенція УРСР в 1943-1945 рр.: життя та праця в умовах війни // Наукові записки Тернопільського університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія. Вип.2 / голов. ред. І.С.Зуляк; редкол.: М.Алексієвець, Л.Алексієвець, М.Бармак, О.Доброжанський та ін. – Тернопіль: ТНПУ. – 2009. – с.181-188.
48. Даниленко В. Українська інтелігенція як об'єкт репресивної політики сталінського режиму в повоєнний період (1946-1953 рр.) /В.Даниленко// Проблеми історії України. – 2003. – Вип.7. – С.483-496.
49. Романець Л.М. Суспільно-побутові умови освітян Вінниччини в 1944-1958 рр. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Вип. XI. Серія: історія: Збірник наукових праць. – Вінниця, 2006. – С.258-261
50. Сірук Н.М. Ідеологічний нагляд за інтелігенцією в Україні (друга половина 40-х – початок 50-х років XX ст.) // Інтелігенція і влада.–2010.– Вип.19: Історія. – С. 132-141.
51. Прохоренко О. Динаміка кількісних і якісних характеристик науково-педагогічної інтелігенції УРСР (1945–1955) // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: Збірник статей. – Вип. 10: Хрущовська “відлига”: передумови, реалії, наслідки:

Матеріали “круглого столу” / Відп. ред. В.М.Даниленко. – К.: Ніка-Центр, 2006. – С. 187–202.

52. Прохоренко О. Повсякденне життя науково-педагогічної інтелігенції України в післявоєнні роки (1945–1950) // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки: Зб. наукових праць. – Випуск 3. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006 – С. 161–166.

53. Прохоренко О. Повсякденне життя науково-педагогічної інтелігенції України другої половини 40-х – першої половини 50-х рр. ХХ століття: історіографія проблеми // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Серія: історичні науки. / На пошану проф. В.П.Газіна. – Т. 17. – К-П.: Вид. ОШОМ, 2007. – С. 437–454.

54. Прохоренко О., Герегова С. Повсякденне життя науково-педагогічної інтелігенції України (друга половина 40-х – перша половина 50-х рр. ХХ ст.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей / Відп. ред. В.М.Даниленко – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – Вип. 11. – С.355–364.

55. Прохоренко О.А. Науково-педагогічна інтелігенція України 1945–1955 рр.: політико-адміністративний тиск та морально-психологічний стан // Пам'ять століть. Історичний науковий та літературний журнал. – Вип.6(63). – К.: Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, 2006. – С.46–59.

56. Регейло І.Ю. Відновлення та розвиток системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні (40-і роки ХХ ст.) //Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки) – Бердянськ: БДПУ, 2010. - №3. – 364 с. – с.23-30

57. Регейло І.Ю. Історіографічні аспекти підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Вип.141. Т.153. Педагогіка. – С.30-34.

58. Регейло І.Ю. Тенденції розвитку системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні у 50-60-х рр. ХХ ст.// Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи: наукове видання / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П.Драгоманова. – Київ: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – Вип.27. – С. 254-262.

59. Венцева Н.О.Особливості підготовки вчителів історії в Україні в 40-60 х роках ХХ ст. // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2012. - №1. – с. 32-36.

60. Дайнюк Л.В. Підготовка вчительських кадрів у роки Великої Вітчизняної війни // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 52. Педагогічні науки. – Ж., 2010. – С.143-147.

61. Генега Р. Участь львівського студентства в русі опору в другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр. // УІЖ. – 2007. - №3. – С.97-112.

62. Попп Р. Студентство Львова в 1944-1953 рр. (історико-соціологічний аспект) // Проблеми гуманітарних наук: наукові записки ДДПУ. – Вип. 20. Історія. – Дрогобич, 2007. – С.78-86.
63. Бадер В.В. Повсякденне життя студентства УРСР в середині 1950-х – середині 1980-х рр. у радянській та сучасній українській історіографії // «Гілея: науковий вісник»: збірник наукових праць. – К., 2011. – Вип. 50. – С. 271-277.
64. Хоменко Н.М. Дозвілля студентів ВНЗ під час навчального року (кін. 1940-х – 1960-ті рр.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – Вип. 14 / НАН України, Ін-т історії України. - К. : Інститут історії України НАН України, 2008. - С. 127-146.
65. Хоменко Н.М. Житлові проблеми студентської молоді в УРСР (1950 – середина 1960-х рр.) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: історія: Збірник наукових праць. – Вінниця, 2006. – Вип. XI. – С. 282-286.
66. Хоменко Н.М. Матеріально-побутове становище студентів вузів Української РСР в 50-60 рр. // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. –К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. – Вип. 10. – С. 415-433.
67. Хоменко Н.М. Ставлення студентства УРСР до навчально-виховного процесу у ВНЗ (1950-1960 рр.) // Гуржіївські історичні читання: Зб. наук. праць. – Черкаси, 2007. – С. 477-480.
68. Хоменко Н.М. Студентство у навчальному процесі: повсякденний вимір (1950-60 ті рр.) // Український історичний збірник. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. – Вип. 10. – С. 214-228.
69. Хоменко Н.М. Студентське дозвілля в Українській РСР у період літніх канікул (50-60 рр. ХХ ст.) // Український історичний збірник. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – Вип. 9. – С. 271-281.
70. Хоменко Н.М. Суспільно-політичні настрої студентства 1950-х рр. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: історія: Збірник наукових праць. – Вінниця, 2007. – Вип. XII. – С. 140-145.
71. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова: 1834-2004: Історія. Сьогодення. Перспективи/ Авт.: В.П.Андрущенко, Г.І.Волинка, Н.Г.Мозгова та ін. – К.: Навч. книга, 2005. – 255 с.: іл. – Бібліогр.: с.242-253
72. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення.– Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – 408 с.

Аннотація

В статтє проанализированы работы советских и современных украинских ученых, в которых уделяется внимание проблеме исторического образования в педагогических вузах УССР в 1943-1956 гг. Автором подается классификация историографии и исследуются причины неудовлетворительного состояния ее разработки в литературе.

Ключевые слова: историческое образование, педагогические вузы, историография, советский период, постсоветский период.

Annotation

The article analyzes the work of Soviet and modern Ukrainian scholars, in which paid attention to the problem of historical education at pedagogical institutes of USSR in 1943-1956. The author is the classification of historiography and examines the causes of poor condition of its development in the literature.

Keywords: historical education, pedagogical institutes, historiography, Soviet period, post-Soviet period.

УДК 477 (94)

**Михайло Жолоб
(Київ)**

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ ЕТНІЧНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ У СВІТЛІ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ ДЖЕРЕЛ

У статті проаналізовано різні за походженням та інформативним потенціалом джерела, що стали підґрунтям дослідження проблеми релігійного життя національних меншин підрадянської України у 20-30-х рр. ХХ ст., особливостей колективних форм задоволення духовних запитів етнічного населення, відносин етнорелігійних утворень з владою в контексті застосованих більшовиками антирелігійних репресивних заходів. Охарактеризовано основні види тематичних джерел – архівні матеріали, регіональні періодичні видання, збірники опублікованих документів та спогади учасників подій.

Ключові слова: релігійні громади, національні меншини, антирелігійна політика, репресії.

Наразі необхідним є дослідження національної специфіки народів, що проживають на території України. В цьому контексті актуальним є вивчення радянського періоду української державності, зокрема, особливостей перебігу релігійного життя в умовах здійснення соціалістичного експерименту.

Мета статті полягає у комплексному аналізі джерел бази вивчення релігійного життя національних меншин України в 20 – 30-х рр. ХХ ст.

Джерельну базу дослідження складають різноманітні за змістом і характером опубліковані та неопубліковані документи та матеріали. Разом вони формують кілька груп джерел до яких належать: архівні матеріали, опубліковані збірники матеріалів та документів, матеріали радянської статистики, періодичні видання, епістолярія, мемуари та спогади.